संस्कृतसामान्यम् । उपशास्त्री II 27-09-2020

अनिवार्यपत्रम् ।

शब्दरूपाणि

तत् (वह, पुल्लिङ्ग, सर्वनाम)

विभक्ति:	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
प्रथमा	स:	तौ	ते
द्वितीया	तम्	,,	तान्
तृतीया	तेन	ताभ्याम्	तै:
चतुर्थी	तस्मै	,,	तेभ्य:
पञ्चमी	तस्मात्	,,	,,
षष्ठी	तस्य	तयो:	तेषाम्
सप्तमी	तस्मिन्	,,	तेषु

तत् (वह, स्त्रीलिंग, सर्वनाम)

प्रथमा	सा	ते	ता:
द्वितीया	ताम्	,,	,,
तृतीया	तया	ताभ्याम्	ताभि:
चतुर्थी	तस्यै	,,	ताभ्य:
पञ्चमी	तस्या:	,,	,,
षष्ठी	,,	तयो:	तासाम्
सप्तमी	तस्याम्	,,	तासु

तत् (नपुंसक लिंग, वह, सर्वनाम पद)

प्रथमा →	तत्	ते	तानि
द्वितीया →	तत्	ते	तानि

शेष रूप तत् (पुल्लिंग) के अनुसार बनेंगे।

[signature] 27-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (स० प्राचार्य)
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ

उपशास्त्री I 27-09-2020

संस्कृतसामान्यम् ।

अनिवार्यपत्रम् ।

संस्कृतानुवादः ।

1. राम ने पुस्तक पढ़ी → रामः पुस्तकमपठत् ।
रामः पुस्तकं पठितवान् । रामः पुस्तकं पठितः ।
रामेण पुस्तकं पठितम् ।
2. तुमने सीता को देखा → त्वं सीतामपश्यः ।
त्वया सीता दृष्टा । त्वं सीतां दृष्टवान् । त्वया सीता दृष्टवती ।
3. राम ने रावण को मारा → रामः रावणम् अहन् ।
रामः रावणं हतः । रामेण रावणः हतः ।
रामः रावणं हतवान् ।
4. राम और लक्ष्मण घर जाएँगे → रामश्च लक्ष्मणश्च गृहं गमिष्यतः । रामलक्ष्मणौ गृहं गमिष्यतः ।
रामलक्ष्मणाभ्यां गृहं गन्तव्यम् ।
5. वह बैठ गया → सः आसीतवान् । तेन आसीत् ।
6. राधा हँसी → राधा हसितवती । राधया हसितम् ।
7. मैंने दो लड़कों को बुलाया → अहं बालकौ आहूतवान् ।
मया बालकौ आहूतौ ।
8. लड़कों ने बैल को पकड़ा → बालकाः वृषभं गृहीतवन्तः ।
बालकैः वृषभः गृहीतः ।
9. पेड़ों से फल गिरे → वृक्षेभ्यः फलानि पतितानि
10. वह गाँव गया → सः ग्रामं गतः । सः ग्रामं गतवान् ।
तेन ग्रामः गतः ।
11. मैंने चन्द्रमा को देखा → अहं चन्द्रमपश्यम् । अहं चन्द्रं दृष्टवान् ।
मया चन्द्रः दृष्टः ।

27-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (स० प्राचार्य)
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।

27-09-2020

शास्त्री

साहित्यम् ।

छन्दविचार: ।

सत्रह अक्षरों वाले अत्यष्टि: छन्द के भेद मन्दाक्रान्ता छन्द का विवरण पूर्व में दिया जा चुका है। अब अतिधृति: छन्द का भेद शार्दूलविक्रीडित छन्द का लक्षण तथा उदाहरण →

शार्दूलविक्रीडितम् → "सूर्याश्वैर्मसजस्तता: सगुरव: शार्दूलविक्रीडितम्"

यस छन्दस्य प्रतिचरणं क्रमश: मगण, सगण, जगण, सगण, तगणद्वयाश्च तथा एकेन गुरुणा सह स्यु:। प्रतिचरणं सूर्यै: - द्वादशभि:, अश्वै: - सप्तभि:, यतिर्भवेत् तद् वृत्तं शार्दूलविक्रीडितमुच्यते ।

मगण	सगण	जगण	सगण	तगण	तगण	गुरु
SSS	IIS	ISI	IIS	ISI	ISI	S

या कु न्दे न्दु तु षा र हा र ध व ला या शु भ्र व स्त्रा वृ ता

या कुन्देन्दुतुषारहारधवला, या शुभ्रवस्त्रावृता,
या वीणावरदण्डमण्डितकरा, या श्वेतपद्मासना ।
या ब्रह्माच्युतशङ्करप्रभृतिभिर्देवै: सदा वन्दिता,
सा मां पातु सरस्वती भगवती, नि:शेष जाड्यापहा ॥

इस छन्द के प्रत्येक चरण में उन्नीस अक्षर मगण, सगण, जगण, सगण, तगण, तगण तथा एक गुरु के क्रम में होते हैं। यति बारहवें तथा सातवें (चरणान्त) अक्षर पर होती है। यानि प्रारंभ से बारहवें तथा अन्तिम (चरणान्त) के उन्नीसवें अक्षर पर यति होती है।

27-09-2020

डॉ० निर्मल कुमार झा (स० प्राचार्य)
रा० उ० सं० महावि० सुखसेना, पूर्णियाँ ।